Odbitka z Igo tomu Sprawozdań Wydz. matem. Akad. Umiejęt.

ZARYS PLANU prac Sekcyi antropologicznéj

przez

Dra B. Lutostańskiego.

Celem Sekcyi antropologicznéj jest zebranie tak obfitego materyjału, aby na jego podstawie dała się wypracować, po ukończeniu prac badawczych, antropologija ziem dawnéj Polski, zwłaszcza północnych i północno-wschodnich stoków Karpat i przyległych im równin (Galicyi). Zmierzając do tego celu, Sekcyja antropologiczna zajmować się będzie:

1. Zbieraniem materyjału do antropologii przedhistorycznéj.

2. Przysparzaniem i gromadzeniem materyjału antropologicznego, to jest szeregu dokładnych spostrzeżeń anatomicznych, morfologicznych i fizyjologicznych, robionych w różnych okolicach, w celu zbadania cech fizycznych narodowości i rodów, mieszkających obecnie na obszarze ziem dawnéj Polski.

3. Zbieraniem szczegółów patologii i statystyki etnicznéj.

3. Zbieraniem okazów dla utworzyć się mającego muzeum antropologicznego.

4. Umiejętném zestawieniem i obrobieniem materyjału antropologicznego i ogłoszeniem otrzymanych wypadków.

Wiadomą jest rzeczą, iż na polu etnologii krajowéj mieliśmy licznych pracowników, którzy świetne położyli zasługi; natomiast antropologija w ścisłem znaczeniu, to jest bezpośrednie fizyczne badanie człowieka, w rozmaitych okolicach naszego kraju zamieszkałego, w powszechném była u nas zaniedbaniu: tak, iż prócz pomiarów czaszek przez Kopernickiego i Weissbacha zrobionych i ułamkowych prac statystyczno-etnicznych nie mamy żadnych innych materyjałów do antropologii krajowéj, tudzież nie posiadamy ojczystych źródeł naukowych, obejmujących pożądane wiadomości. Sekcyja więc antropologiczna ma ważne i wielkie zadanie do spełnienia.

Dokładne i wszechstronne zbadanie i opis własności fizycznych rodów i narodowości na ziemiach polskich zamieszkałych stanowi olbrzymią pracę, która wymaga łącznego i długiego zajęcia wielu pracowników, postępujących w swych badaniach według pewnego planu. Sekcyja przeto winna zaprosić do pomocy w swych pracach:

po piérwsze: pewną liczbę mężów uczonych, stale w Krakowie mieszkających, zajmujących się jakąbądź częścią antropologii lub przedmiotami mającemi z nią związek, a gotowych mieć czynny udział w pracach Komisyi:

powtóre: pozyskać jak najliczniejszych w kraju współpracowników z pośród osób wykształconych, kraj miłujących i powodowanych wzniosłością celu, przedewszystkiém z pośród lekarzy i naturalistów, którzy, przebywając na rozmaitych punktach dawnéj Polski, są powołani do zbadania fizycznego ludności, wśród któréj żyją.

Dla przeprowadzenia tego zadania, staraniem Sekcyi antropologicznéj winno być:

a) Zebranie wiadomości o osobach zajmujących się jakimbądź przedmiotem antropologii, jużto z zamiłowania, już téż z publicznego zawodu.

b) Rozszérzenie wpływem swoim i publikacyjami zamiłowania w przedmiotach sobie przekazanych; a w tym celu wygotuje odezwę publiczną, w któréj przedstawi swe zadanie i jego ważność, oraz zachęci do udziału w pracy przez przysyłanie najdrobniejszych choćby spostrzeżeń, lub téż obszernych rozpraw w przedmiocie fizycznych przymiotów ludności pewnéj okolicy, tudzież przez nadsyłanie przedmiotów do muzeum antropologicznego razem z ich opisem.

c) Rozesłanie szczegółowych zaproszeń do osób pragnących popiérać cele sekcyi. Dobrowolne poświęcenie i ofiara na rzecz dobra publicznego będzie, rzecz prosta, główną pobudką dla współpracowników Sekcyi: w celu jednak zachęty Sekcyja antropologiczna przyjmuje zasadę przyznawania nagród jeżeli nie za najlepsze prace, lub téż za przesyłanie materyjałów rzeczywistéj wartości, to za wydatki rzeczywiście poczynione.

Ponieważ lekarze szpitalni, powiatowi i wojskowi, nauczyciele szkół publicznych, duchowieństwo, wreszcie urzędnicy administracyjni dostarczyć mogą

ważnych i pożytecznych wiadomości i materyjałów: przeto Sekcyja postara się za pośrednictwem Namiestnictwa, Wydziału krajowego, Konsystorzy i Jeneralnéj Komendy wojskowéj o zalecenie w drodze urzędowéj popierania celów i prac Sekcyi antropologicznéj przez osoby piastujące urzędy publiczne, jako rozwój umiejętności i dobro kraju mających na celu.

Dla nadania pracom osób, antropologiją krajową zajmujących się, pewnego organicznego kierunku: oraz dla pouczenia, w jaki sposób tego rodzaju prace się uskuteczniają: Sekcyja antropologiczna wypracuje ogólne i szczegółowe instrukcyje do poszukiwań antropologicznych (i statystyczno-etnicznych), będące wyrazem obecnego stanu tych umiejętności.

Do przeprowadzenia zadań Sekcyi antropologicznéj okażą się niezbędnemi wycieczki i podróże członków Sekcyi w celu poszukiwań systematycznie przedsięwziąć się mających, według uznanéj potrzeby.

Wreszcie pożądaną byłoby rzeczą, aby Sekcyja zawiązała stosunki z towarzystwami lub komisyjami antropologicznemi ziem słowiańskich.

I.

Spostrzeżenia antropologiczne na osobach żywych.

Do spostrzeżeń antropologicznych w ściślejszém znaczeniu należą spostrzeżenia na osobach żywych robione, a mianowicie:

a) anatomiczne,
b) morfologiczne i
c) fizyjologiczne,

służące do szczegółowego opisu wszelkich cech fizycznych osobnika, rodu i narodowości w kraju naszym zamieszkałych.

Istnieją dwa sposoby robienia tych spostrzeżeń, z których każdy ma swoje zalety, lecz nie jednakową pewność. Piérwszy sposób polega na rozważném zbadaniu znacznéj liczby osób, na wykryciu cech im wspólnych, bez względu na osobnicze odmiany, wreszcie na ugrupowaniu cech, przemagających w znacznéj większości badanych osób, w pewien wzór (typ) idealny. Osobniki, zbliżające się do tego wzoru, uważane są za przedstawicieli rodu, narodowości i szczepu. Sposób ten jest w ogóle niepewnym: bo wartość spostrzeżeń tym sposobem robionych zależy od biegłości i osobistych zdolności spostrzegacza. Z tego powodu u nas należy go unikać. Sposób w mowie będący zastosować będzie można co najwięcéj do tych przypadków, gdy w podróży niepodobna jest robić pomiarów ciała na każdém indywiduum osobno. — Drugi sposób, jedynie pewny, a łatwiejszy, polega na zbadaniu szeregu pojedyńczych osób, wziętych z osobna, to jest na wymierzeniu w sposób ścisły ciała ludzkiego każdego osobnika, słowem na zbieraniu spostrzeżeń antropologicznych w sposób kazuistyczny (k a z u i s t y k a a n t r o p o l o g i c z n a). Sposób ten, zwany sposobem opisów indywidualnych, w naszych stosunkach jedynie się zaleca do badania cech fizycznych człowieka. Do zbiérania materyjałów antropologicznych tym sposobem potrzeba tylko sumienności pracownika i znajomości sposobów robienia szczegółowych spostrzeżeń. Jest on przeto przystępny dla każdego rozważnego i średnio wykształconego człowieka, przyczém więc wyo-

braźnia ani osobiste uprzedzenia spostrzegacza nie mogą się stać przyczyną mimowolnych błędów.

Spostrzeżenia antropologiczne w ogóle winny być robione na osobach żywych najrozmaitszego wieku i płci; my jednak możemy poprzestać na mężczyznach (od 25 do 30 r.) i kobietach (od 20 do 25 r.) dorosłych: trudno bowiem przypuścić, aby u nas istniały jakie szczególne cechy i różnice pod względem wzrastania człowieka od dzieciństwa do dojrzałości. Szczegółowe badania ludzi w różnym wieku pozostawić należy specyjalnym poszukiwaniom. Przy wykonywaniu tych spostrzeżeń ma być szczegółowo i dokładnie oznaczona miejscowość, narodowość i wiek osobnika. Wszelkie spostrzeżenia antropologiczne mają być wyrażone w miarach i wagach metrycznych.

Dotychczas takich spostrzeżeń nigdzie u nas nie robiono, w skutek czego nie znamy całkiem fizycznych własności rodów i narodowości zamieszkałych na ziemiach polskich. Sekcyja antropologiczna dołoży wszelkich starań, ażeby te spostrzeżenia mogły być w jak najkrótszym czasie rozpoczęte. Pożądaną jest rzeczą, aby spostrzeżenia antropologiczne robione były w bardzo wielu miejscach. Gdyby się jednak nie udało Sekcyi wynaleźć należytéj liczby chętnych, sumiennych i wprawnych obserwatorów z pomiędzy lekarzy, aptekarzy, profesorów szkół, duchowieństwa i obywateli ziemskich: należałoby przynajmniej wyszukać i zachęcić do prac antropologicznych obserwatorów dla pewnych stanowisk albo stacyj antropologicznych. Ziemie dawnéj Polski na podstawie prac Becka, Czoernига, Köppena, Kolberga, W. Pola, Witwickiego i innych dadzą się już obecnie podzielić na pewne okręgi etno-

graficzne, w których atoli ludność pod względem fizycznej antropologii całkiem nie jest zbadaną. Wydaje się przeto rzeczą słuszną, aby w każdym takim okręgu wyznaczyć po kilka stanowisk do poszukiwań antropologicznych.

Za najważniejsze stanowiska przyjąć wypada, jak obecnie, następujące okręgi antropologiczne:

1, Wielkopolska. Poznańskie: Poznań; Kaliskie: Kalisz.

2. Kujawy: Włocławek.

3. Sandomierskie: Sandomierz.

4. Mazury. Prusy zachodnie: Grudziąż; Królestwo Polskie: Płock, Warszawa.

5. Puszczaki czyli Kurpie. Ostrołęka.

6. Małoposka. Krakowskie: Kraków; Mazury Galicyi zachodniej: Tarnów; Podlasie: Tykocin.

7. Szlązacy. Górny Szląsk: Cieszyn, Raciborz; Dolny Szląsk: Opole.

8. Górale. Podhalanie: Zakopane; Nowotarzanie: Nowy Targ; od Łącka, Krościenka i Pienin: Szczawnica; Jabłonkowianie: Jabłonków: Żywczaki: Żywiec; Babi górzy: Sucha; Górale Bieskidowi: Limanowa, Sącz, prawy brzeg Raby.

9. Górale Rusini. *a)* Spiżaki (W. Pol): Krynica, Muszyna, Żegiestów; *b)* Kurtaki v. Czuchońce (W. Pol): Źmigród, Dukla, Rymanów, Baligród; *c)* Bójki i Tucholce: Turka, Skole; *d)* Hucuły: Żabie, Delatyn, Kuty.

10. Rusini. *a)* Podolanie: Podole galicyjskie. Winnica, Kamieniec, Mohylów; *b)* Wołynianie: półn. wsch. części Galicyi, Wołyń, Hrubieszów; *c)* Ukraiń-

cy: Kijów, Biała Cerkiew, Czechryn; *d)* Poleszuki: Owrucz, Kowel; *e)* Lubelskie: Chełm, Lubartów.

11. Białorusini. Gub. Mohylewska: Mińsk; południn. wsch. część gub. Wileńskiéj.

12. Litwini: Wilno.

13. Żmudzini: Kowno, Szawle.

A. Spostrzeżenia anatomiczne.

Sekcyja antropologiczna zająć się winna przedewszystkiém zbiéraniem następujących wymiarów ciała i jego okolic, które mają być zamieszczone w szczegółowych instrukcyjach dla współpracowników razem z określeniem sposobów ich wykonywania.

1. Wysokość ciała w postaci stojącéj czyli wzrost człowieka od wierzchu głowy do podeszwy, albo lepiéj do podłogi zupełnie równéj.

Wymiary głowy.

2. Do najważniejszych wymiarów należy wysokość głowy od jéj wierzchołka do dolnego brzegu brody.

3. Średnica przodkowo-tylna, to jest największa długość głowy od najbardziéj wyniosłego punktu potylicy do garbka nadnosowego między brwami.

4. Średnica ciemieniowa, to jest największa szerokość głowy między guzami kości ciemieniowéj lub nieco poniżéj.

5. Krzywizna lub łuk głowy od jednego zewnętrznego przewodu usznego przez sklepienie głowy do drugiego przewodu usznego.

Wymiary twarzy.

6. Długość twarzy od przedziału brwi do dolnego brzegu brody.

7. Wysokość czoła od brzegu twarzy włosem pokrytego do korzenia nosa.

8. Wysokość nosa od korzenia do końca nosa, a raczéj do osady przegrody nosowéj.

9) Wymiar od przegrody nosowéj do szpary ustnéj.

10. Wymiar od szpary ustnéj do brody.

11. Szerokość lica pomiędzy najbardziéj wystającemi punktami łuków licowych.

12. Odległość korzenia nosa od przewodu zewnętrznego usznego.

13. Odległość końca nosa od tegoż przewodu.

14. Odległość kątów ust od przewodu zewnętrznego usznego.

Wymiary tułowia i odnóg.

15. Obwód klatki piersiowéj powyżéj brodawek sutkowych.

16. Obwód w pasie przez brzuch, okolicę nadbiodrową i lędźwiową powyżéj grzebienia kości biodrowéj.

17. Odległość między dwoma kolcami przedniemi górnemi kości biodrowéj.

18. Odległość między dwoma wyrostkami szczytowemi łopatki *(acromion)*.

19. Odległość brodawek sutkowych od siebie.

20. Długość ramienia.

21. Długość przedramienia.

22. Długość ręki aż do wierzchołka palca średniego.

23. Długość uda.

24. Długość goleni.

25. Długość grzbietu stopy do wierzchołka drugiego palca.

26. Długość podeszwy do wierzchołka drugiego palca.

Prócz tych wymiarów istnieją jeszcze mniej ważne, których tutaj nie przytaczamy. Są one wymienione w różnych instrukcyjach lub programach antropologicznych.

Dla ułatwienia prac badawczych i nie obciążania współpracowników, Sekcyja antropologiczna oznaczy niezbędne wymiary, do których wypada zaliczyć wymiary wymienione pod liczbą 1, 3, 4, 6 i 11. W ogóle co do wymiarów ciała u nas, tylko wymiary głowy i twarzy obiecują dać jakieś ciekawe wypadki: ponieważ w budowie głowy i w fizyjonomii, jak wiadomo, przechowują się najstalej cechy dziedziczne rodowe. Stosunki zaś ciała zmieniać się mogą stosownie do osobniczych lub miejscowych warunków rozwoju ciała, które nie mają nic wspólnego z rodowością Gdyby jednak ktoś chciał próbować czegoś dociec, to śmiało możnaby poprzestać na porównaniu do wzrostu następujących wymiarów:

a) długości tułowia,

b) „ odnóg dolnych,

c) „ „ górnych,

d) „ ręki,

e) „ stopy.

Wymiarów wysokości ciała czyli wzrostu ludności męzkiej dostarczyć mogą protokóły komisyj asenterunkowych, co samo już stanowi szacowny materyjał, gotowy do zestawienia i obrobienia. Jednak ten ma-

teryjał antropometryczny nie wyklucza bynajmniéj konieczności robienia pomiarów wysokości ciała w najrozleglejszy sposób: ponieważ nie wyczerpuje téj cechy fizycznéj rodów i narodowości.

Wreszcie co do wymiarów miednicy zakłady położnicze posiadają gotowy materyjał, który przez Sekcyję antropologiczną musi być zużytkowany.

Ważne są także badania antropologiczne na okazach anatomicznych. Tu należą:

a) Badania czaszek (kranijologiczne);

b) „ miednic według znanych sposobów;

c) „ mózgów według metody Meynerta.

Zakłady uniwersyteckie i szpitalne mogą dostarczać gotowego w téj mierze materyjału, przyczem zwracać należy szczególną uwagę na pochodzenie, wiek i miejscowość, w któréj osoba zmarła przebywała.

Do tych spostrzeżeń anatomicznych używane bywają następujące narzędzia.

Do niezbędnych zaliczyć wypada:

1. Metr drewniany, podzielony na centymetry, z których piérwsze 20 podzielone są jeszcze na milimetry, składany na wzór używanego przez budowniczych, przyczém stawy winny być opatrzone sprężynami. Kilka egzemplarzy.

2. Kilka zwijanych tasiemek metrycznych, długości od 1½ do 2ch metrów, podzielonych na centymetry, z płótna woskowanego lub lakierowanego, a najlepiéj ze stali sporządzonych.

3. Ekierka drewniana, złożona z dwóch ramion poziomych, jedno na drugiém posuwających się w płaszczyźnie prostokątnéj. Ramiona podzielone są na centymetry. Potrzebna jest przytém deska 2 m. długości

z podziałką na centymetry i żłobkiem podłużnym, w którym się suwa jedna z ekierek.

4. Kawałki kredy czarnéj lub białéj.

5. Cyrkiel tokarski.

6. Miednicomierz *(compas d'épaisseur)* Mathieugo lub Martina, używany przez położników, mający w otworze od 25 do 30 centymetrów. Miarka podzieloną ma być na centymetry.

Do przyrządów złożonych kosztowniejszych należą:

1. Kraniograf Broki,

2. Kraniometr Buska,

3. Kranioskop Kopernickiego.

Wszystkie wyliczone tutaj przyrządy opisane są szczegółowo w instrukcyjach Towarzystwa antrop. paryskiego, ogłoszonych w r. 1865.

Narzędzia te są niezbędne dla komisyj naukowych i do badań antropologicznych na miejscu czynionych. Z tego powodu Sekcyja antropologiczna winna się zaopatrzyć w dokładne narzędzia, któreby mogły służyć za wzór dla chcących je nabyć, i zarazem winna pośredniczyć w nabywaniu tych lub innych jeszcze narzędzi, do poszukiwań antropologicznych używanych. Zaopatrywanie osób, chętnych do robienia spostrzeżeń, ale nie mających funduszów do sprawienia narzędzi, nie będzie zapewne potrzebne, ponieważ w naszych stosunkach dla zamiejscowych obserwatorów wystarczy w zupełności:

1. Metr podwójny na czworo złożony.

2. Zwyczajny cyrkiel drewniany *(Stangen-Zirkel)* z podziałkami na milimetry, lub

3. zwyczajny cyrkiel tokarski *(Taster-Zirkel)* dający 200 mm. otworu i

4. linijka 20 ctm. długości z podziałką na milimetry.

Za pomocą tych czterech niekosztownych narzędzi, które każdy sprawić sobie może, można robić wszelkie spostrzeżenia anatomiczne na żywych. W wyjątkowych tylko przypadkach zdarzyć się może konieczność zaopatrzenia obserwatora w te narzędzia przez Sekcyję antropologiczną: gdyż trudno wymagać od osób dobrowolnie poświęcających się i dających w ofierze swą pracę, aby ponosiły jeszcze koszta sprawiania narzędzi, jeżeli im fundusze nie zezwalają.

B. Spostrzeżenia morfologiczne.

Prócz pomiarów ciała, wyżéj wyszczególnionych, istnieją jeszcze pewne cechy morfologiczne, które po większéj części nie dadzą się wyrazić liczbami, lecz mogą być treściwie a dokładnie opisane (rysopis człowieka).

Do spostrzeżeń morfologicznych należy:

1. Waga ciała, tudzież opis postaci ciała i rodzaju budowy tegoż, a mianowicie czy osobnik badany jest chudy, lub tłusty, albo średniéj tuszy.

2. Barwa skóry i jéj własności:

a) części ciała obnażonych;

b) „ „ pokrytych odzieżą.

3. Kształt czaszki:

a) wielka, czy mała;

b) okrągła, zaokrąglona, lub kulista;

c) długa, czy krótka od tyłu ku przodowi *(dolichoceph., brachycephal.)*.

4. Barwa włosów na głowie i własności tychże. Spostrzeżenia co do kołtuna.

5. Barwa oczów (tęczówki) i kształt tychże.

6. Kształt i objętość nosa.

7. Postawa szczęk (*orthognatismus* i *prognatismus*).

Spostrzeżenia morfologiczne są łatwe i przystępne dla każdego średnio wykształconego człowieka. Do zbiérania tych szczegółów rysopisowych nie potrzeba żadnych prawie narzędzi prócz

1. wagi decymalnéj,
2. skali chromatycznéj oczów,
3. „ „ skóry,
4. „ „ włosów.

U nas poprzestać możemy na najważniejszych spostrzeżeniach morfologicznych, do których należą wymienione pod liczbą 2, 3, 4, 5 i 7, przyczém do określenia barw zamiast skali chromatycznéj, przedstawiającéj pewne trudności w użyciu, należy używać nazw jednostajnych i dobrze określających stopniowanie, np. oczy jasno-niebieskie, niebieskie, ciemno-niebieskie; włosy: jasno-blond, blond, ciemno-blond, szatyn, ciemno-szatyn, czarne, krucze.

Lekarze komisyj asenterunkowych, lekarze kolejowi, lekarze wojskowi, powiatowi mogą co do tych szczegółów morfologicznych dostarczyć sekcyi antropologicznéj wykazów liczbowych, jak co do koloru włosów, tęczówki itd., w ogóle cech fizycznych nie zamieszczonych w wykazach statystyki rządowéj.

C. Spostrzeżenia fizyjologiczne.

Spostrzeżenia fizyjologiczne obejmują szczegóły fizyjologiczne osobnicze rozmaitych rodów i narodowości, dające się oznaczyć w liczbach lub linijach krzywych. Do takich należy:

a) ciepłota ciała,

b) liczba uderzeń tętna,

c) „ oddechów,

d) doświadczenia dynamometryczne.

Niezbędne narzędzia do tego rodzaju spostrzeżeń antropologicznych są:

a) ciepłomierz fizyjologiczny,

b) sfigmograf Mareya,

c) dynamometr Mathieugo,

w któreto narzędzia Komisya antropologiczna winna się zaopatrzyć.

Wspomniane objawy bijologiczne są wprawdzie proste i łatwe do określenia na piérwszy rzut oka; lecz wymagają one bez porównania większéj liczby spostrzeżeń, aniżeli szczegóły anatomiczne: przedstawiają bowiem więcéj różnic osobniczych.

Z innych spostrzeżeń fizyjologicznych zasługują na uwagę spostrzeżenia co do ostrości zmysłów, w szczególności zaś spostrzeżenia co do miesiączkowania i płodności rozmaitych rodów i narodowości, o którychto ostatnich mówić będziemy w ustępie o statystyce etnicznéj.

W ogóle spostrzeżenia fizyjologiczne, jako bardzo ważne, zasługują na szczegółowy opis ich wykonywania w instrukcyjach szczegółowych; u nas jednakowoż, mianowicie w początkach czynności sekcyi antropolo-

gicznéj, nie należy ich uważać za obowiązkowe, lecz pozostawić dobréj woli specyjalnych badaczy.

II.

Spostrzeżenia statystyczno-etniczne.

Spostrzeżenia statystyczno-etniczne są równie ważne dla zbadania cech fizycznych rodów i narodowości, jak i spostrzeżenia antropologiczne w ściślejszém znaczeniu. Dają one, że tak powiem, ogólny wyraz żywotności *(vitalité)* pewnego rodu i narodowości. Dotychczasowe badania statystyczne Glattera wykazały znaczne różnice żywotności między Mazurami a Rusinami w Galicyi zamieszkałymi. Sekcyja więc antropologiczna winna zwrócić baczną uwagę na część antropologii fizycznéj, zajmującą się badaniami statystyczno-etnicznemi, a w szczególności na zbiéranie szczegółów statystycznych, odnoszących się do

a) ogólnéj fizyologii etnicznéj

b) „ patologii „

Piérwsza z nich obejmuje

1) Rozkład ludności na klasy wieku	pewnych	rodów i	narodowości.
2) Statystykę miesiączkowania	„	„	„
3) Statystykę małżeństw	„	„	„
4) Statystykę płodności i porodów	„	„	„
5) Statyst. śmiertelności i trwania życia	„	„	„
6) Statyst. stosunku porodów do skonów, tj. rozwoju ludności	„	„	„

Zbiéranie szczegółów statystycznych tego rodzaju z uwzględnieniem momentu etnicznego jest rzeczą łatwą i przystępną dla każdego. Dla sekcyi antropologicznéj prace statystyczno-etniczne również będą najprzystępniejsze: ponieważ istnieje gotowy materyał zbiérany przez organy rządowe statystyki administracyjnéj. Ze względu jednak na specyalne cele sekcya nie może poprzestać na tym materyale; lecz winna się zająć zbiéraniem szczegółów fizyjologii etnicznéj, a to według metody kartkowéj, powszechnie dziś używanéj. W tym celu obok szczegółowych instrukcyj należy przygotować szereg formularzy kartkowych do zapisywania pojedyńczych szczegółów w różnych stanowiskach antropologicznych. Księgi stanu cywilnego każdej parafii, przystępne dla współpracowników, dadzą możność, li tylko przy dobréj chęci obserwatorów, dojścia z czasem do dokładnéj statystyki etnicznéj naszego szczepu i porównania jéj ze statystyką etniczną innych szczepów. Prace w tym kierunku obiecują dać ważne wyniki.

Do drugiéj części statystyki etnicznéj, to jest patologii etnicznéj należy:

1) Statystyka ogólnéj chorobliwości, to jest wykazanie chorób przemagających, zwłaszcza chorób przewlekłych w pewnym rodzie lub narodowości.
2) Statystyka ogólnéj schorzałości, to jest oznaczenie stosunku wad organicznych *(vices de conformation)*, jakiemi są krótkowidzenie, ślepota, głuchoniemota, wól, karłowatość i garbatość, niedołężność (idyjotyzm, kretynizm, epilepsyja, zbo-

czenia umysłowe), do całéj ludności stanowiącej całość etniczną.

Zbiéranie tych szczegółów, w celu wykazania rozkładu chorób i schorzałości w różnych okręgach etnograficznych, również ma się odbywać według metody kartkowéj. Sekcyja antropologiczna znajdzie zapewne w téj mierze pomoc w lekarzach, zwłaszcza szpitalnych, na prowincyi zamieszkałych, którzy są powołani nietylko do badania fizycznych cech ludności, lecz także do zbiérania zajmujących szczegółów patologiczno-etnicznych. Urzędnicy zaś i lekarze powiatowi z łatwością zebrać mogą szczegóły statystyki schorzałości.

Przy zbiéraniu spostrzeżeń statystyczno-etnicznych przedewszystkiém należy miéć na uwadze wpływy dziedziczności, wpływ małżeństw zawiéranych między krewnymi, wreszcie wpływ krzyżowania się rodów i narodowości. Przy tych badaniach należy także pamiętać o wływie, jaki mogą wywiérać na otrzymane wypadki dobre lub wadliwe warunki higieniczne, i dlatego trzeba przy wykazach statystycznych podawać rys stosunków higienicznych, w jakich żyje pewien ród lub narodowość. W początkach można poprzestać na zbiéraniu najważniejszych spostrzeżeń statystyczno-etnicznych, do których zaliczamy wymienione pod liczbą 2), 4), 5) i 6); tudzież statystykę ogólnéj schorzałości.

III.

Zbiór antropologiczny.

Utworzenie zbioru antropologicznego należy do ważnych zadań sekcyi antropologicznéj. Zbiór ten słu-

żyć będzie do porównawczych badań antropologicznych, oraz do porównywania i sprawdzania wiadomości podawanych przez współpracowników sekcyi.

Zbiór antropologiczny podzielony będzie na dwie części:

a) antropologiczną i

b) etnologiczną.

W zbiorze antropologicznym mieścić się będzie wszystko, co się odnosi do anatomii i morfologii szczepów ludzkich, w szczególności zaś do anatomii i morfologii mieszkańców ziem dawnéj Polski, a mianowicie:

a) odlewy gipsowe,

b) fotografije i rysunki,

c) okazy anatomiczne.

Uporządkowanie zbioru i staranie o zabezpieczenie i przechowanie zbioru sekcyja powierzy jednemu ze swych członków.

To są podstawy do ułożenia planu prac sekcyi antropologicznéj. Najpilniejszą pracą jest przystąpienie do zbiérania spostrzeżeń anatomicznych i statystyczno-etnicznych. Spostrzeżenia fizyologiczne mniejszą mają wartość, bo z dwóch piérwszych można sobie utworzyć obraz stosunków fizyjologicznych pewnego rodu lub narodowości.

Te również zasady służyć mają sekcyi antropologicznéj do ułożenia szczegółowych instrukcyj, do wygotowania których sekcyja niezwłocznie przystąpić winna.

W instrukcyjach tych należy odróżnić 1) spostrzeżenia niezupełne, najniezbędniejsze, obo-

wiązkowe dla wszystkich spółpracowników; i 2) spostrzeżenia zupełne, to jest wszystkie wymienione w niniejszym planie, których wykonanie pozostawić należy dobréj woli współpracowników lub specyjalistów.

IV.
Zestawienie i opracowanie materyjału antropologicznego.

Zestawienie spostrzeżeń antropologicznych i szczegółów statystyczno-etnicznych wtedy wykaże jasno i dokładnie podobieństwo i różnice, tudzież zmiany cech fizycznych, że tak powiem bieżące, pewnych rodów i narodowości: gdy będą robione według jednego planu i opracowane według jednakowych zasad. Z tego wynika potrzeba wyznaczenia przez sekcyją stałych referentów do opracowania materyjałów do pewnych działów należących. Szczegółowych przepisów uskuteczniania zestawień w mowie będących, w dzisiejszym stanie nauki, nie można dokładnie określić. Wreszcie wyznać wypada, iż skreślenie planu dla wypracowania antropologii ziem polskich jest przedwczesném: ponieważ dopiéro w przyszłości postęp nauki wskaże najlepsze zasady jéj opracowania, według pewnych zasad.